

FENNTARTHATÓ TERMELÉSI ELJÁRÁSOK ÉS FOGYASZTÁSI SZOKÁSOK KERETPROGRAM

**A Közép- és Kelet-Európai
Regionális Környezetvédelmi Központ, Magyar Iroda**

Szentendre, 2006

A „*Fenntartható termelési eljárások és fogyasztási szokások keretprogramra*” vonatkozó tanulmány a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium megbízásából készült abból a célból, hogy megfogalmazza a hazai keretprogram alapjait, céljait és a megvalósítás lehetséges területeit (cselekvési program, megvalósítandó projektek).

A tanulmány összeállításánál figyelembe vettük:

- a témával kapcsolatos nemzetközi folyamatot és ajánlásokat, nevezetesen az ENSZ égisze alatt e témakörben megindult együttműködés eddigi dokumentumait, a Fenntartható Fejlődési Világtalálkozó ajánlásait, az ún. „Marrakech-i folyamat” eredményeit (WSSD, 2002; Marrakech, 2003), az Európai Unió tízéves keretprogram-kezdemenyvezését (melynek egyes elemeit magában foglalja az EU Fenntartható Fejlődési Stratégiája is), az OECD fenntartható fogyasztással kapcsolatos kutatási programját, illetve
- a témakör egyes vonatkozásaival foglalkozó hazai programokat (NKP-II, NFT), valamint az e témában korábban elkészített koncepció-javaslatot (TTK, 2003), s az annak felhasználásával is folytatott társadalmi vita eredményeit (Hálózat a Fenntartható Termelésért és Fogyasztásért, HFTF).

A korábbi koncepció és a jelenlegi programtervezet készítése során vitafórumokat szerveztünk a témakörrel foglalkozó szakemberek, különböző szervezetek, társadalmi csoportok képviselői között kialakított és a REC által koordinált „hálózat” keretében. Külön figyelmet fordítottunk a fenntartható termelési eljárásokra és fogyasztási szokásokra való áttérést elősegítő konkrét projektjavaslatokra, s ezek megfogalmazására, bővítésére, pontosítására külön internetes vitát folytattunk. (www.rec.hu)

A javaslat ismerteti a hazai program szükségességét, rövid-, közép- és hosszútávú céljait és megvalósításának eszközeit, a megvalósításban résztvevő szereplőket, valamint a jelenleg folyó és a jövőben kialakítandó gyakorlati projekteket.

A keretprogram végrehajtásához a továbbiakban szükség lesz a konkrét megvalósítási feladatterv (akciótervek) és eszközök meghatározására, valamint a projektek végrehajtási, finanszírozási lehetőségeinek tisztázására.

Tartalom

1. A FENNTARTHATÓ TERMELÉS ÉS FOGYASZTÁS ÁLTALÁNOS HÁTTERE.....	4
1.1. A TERMELÉS ÉS FOGYASZTÁS NEM FENNTARTHATÓ MÓDJAI, FOLYAMATAI.....	4
1.2. A TÉMAKÖRREL KAPCSOLATOS NEMZETKÖZI FOLYAMATOK	5
1.3. A TÉMAKÖRREL KAPCSOLATOS HAZAI FOLYAMATOK.....	9
2. A FENNTARTHATÓSÁGRA VALÓ ÁTTÉRÉS AKADÁLYAI- TERMELŐI ÉS FOGYASZTÓI OLDALON	13
2.1. AZ AKADÁLYOZÓ TÉNYEZŐK JELLEMZÉSE.....	13
2.2. AZ AKADÁLYOZÓ TÉNYEZŐK ÖSSZESÍTÉSE.....	15
3. A FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉSRE ALAPOZOTT FOGYASZTÓVÉDELEM.....	16
3.1. AZ EU FOGYASZTÓVÉDELMI STRATÉGIÁJA.....	16
3.2. A HAZAI FOGYASZTÓVÉDELEM FEJLESZTÉSÉNEK LEHETSÉGES TERÜLETEI	17
4. A HAZAI KERETPROGRAM ALAPJAI ÉS CÉLJAI.....	18
4.1. A PROGRAM SZÜKSÉGESSÉGE	18
4.2. A KERETPROGRAM CÉLKITŰZÉSEI.....	19
4.3. A RÉSZLETES CÉLOK	19
5. A HAZAI KERETPROGRAM MEGVALÓSÍTÁSÁT SEGÍTŐ ESZKÖZÖK ÉS ÖSZTÖNZÖK .	24
5.1 A FENNTARTHATÓ TERMELÉST (FOLYAMATOT) SEGÍTŐ ESZKÖZÖK ÉS ÖSZTÖNZÖK.....	24
5.2 FENNTARTHATÓ FOGYASZTÁST SEGÍTŐ ESZKÖZÖK ÉS ÖSZTÖNZÖK	24
5.3 A TERMELÉSI ELJÁRÁSOKAT ÉS FOGYASZTÁSI SZOKÁSOKAT BEFOLYÁSOLÓ KÖRNYEZETPOLITIKAI ESZKÖZÖK.....	24
6. A HAZAI KERETPROGRAM KONKRÉT CSELEKVÉSI TERÜLETEI	25
6.1. RÖVIDTÁVON MEGVALÓSÍTANDÓ PROJEKTEK (2005-2006).....	25
6.2. KÖZÉPTÁVON MEGVALÓSÍTANDÓ PROJEKTEK (2007-2009).....	31
6.3. HOSSZÚ TÁVON MEGVALÓSÍTANDÓ PROJEKTEK (2010-2015).....	36
6.4 FOLYAMATOS FEJLESZTÉST IGÉNYLŐ PROJEKTEK	37
6.5 A PROJEKTEK ÖSSZEFOGLALÓ MEGJELENÍTÉSE.....	45
7. HIVATKOZÁSOK.....	48

1. A fenntartható termelés és fogyasztás általános háttere

1.1. A termelés és fogyasztás nem fenntartható módjai, folyamatai

A hazai és a nemzetközi folyamatok azt mutatják, hogy a fenntartható fejlődés koncepciójához igazodóan, annak alapelveit figyelembe véve szükséges olyan globális, regionális és nemzeti szintű programok kidolgozása és végrehajtása, amelyek a fenntartható termelésre és fogyasztásra való áttérést szolgálják.

Ennek indokai a következők:

1. Az ipari és mezőgazdasági termelés rohamos bővülésével, a technika fejlődésével, a földi népesség gyarapodásával és az anyagi jóléti igények növekedésével rohamosan nőtt a természeti erőforrások kiaknázása. Az intenzív termelés és fogyasztás következtében a természeti környezet „elszennyezése”, s az átlagos életszínvonal gyors növekedése mellett az életkörülményekkel kapcsolatos szociális különbségek erősödtek.

2. Az átlagos gazdasági növekedés mellett „jóléti” vagy éppenséggel a szegénységi rés növekedése figyelhető meg világméretben (a világ gazdag fejlett iparosodott és szegény országai között), egyes régiókon belül (beleértve a pán-európai térség „nyugati” és „keleti” országait), de a világ számos olyan országában is, amelyek gazdasága gyorsan nőtt az elmúlt évtizedben vagy évtizedekben. A sajátos jóléti indexek világosan jelzik ezeket a tendenciákat.

3. Az említett folyamatok együtt jártak a természeti erőforrások, a nem megújuló ill. az egyes megújuló olyan gyors ütemű „fogyasztásával”, hogy azok képtelenné váltak a megújulásra (pl. több tengeri halállomány kipusztulása), így a **használatuk fenntarthatatlan irányba mozdul el.**

A fentiekben jellemzett tendenciák sem szociális, sem környezeti szempontból nem tekinthetők fenntarthatóknak. Ezek a problémák sajátos módon jelentkeztek az egyes ágazatokban.

Ezen felismerések vezettek el a fenntartható fejlődés koncepciójának kidolgozására és elfogadására, különböző nemzetközi együttműködési programok elindítására, módszertani kutatásokra. Mindezek eredményeképpen számos ajánlás és program született, egyre több, a „fenntartható” termelésre és fogyasztásra való áttérést szolgáló megoldást dolgoztak ki, amelyek gyakorlati bevezetése a jelen és a jövő feladatai közé tartozik.

1.2. A témakörrel kapcsolatos nemzetközi folyamatok

1.2.1. Az Európai Unió kezdeményezése

Az Európai Unió fenntartható termelési eljárásokkal és fogyasztási szokásokkal foglalkozó keretprogram javaslat alapvető céljai a hazai keretprogram számára is iránymutatóak lehetnek. A program javaslat a Marrakech-i folyamatra épül. Az EU program tükrözi a fenntartható fejlődés három dimenzióját, a fenntartható termelési eljárások és fogyasztási szokások átfogó és integrált megközelítését.

Az Európai Unió a johannesburgi Fenntartható Fejlődés Világtalálkozóra (WSSD, 2002) megfogalmazott program-javaslatára alapján a nem fenntartható termelési eljárások és fogyasztási szokások megváltoztatása érdekében minden ember alapszükségleteit a lehető legteljesebb mértékben ki kell elégíteni oly módon, hogy eközben

- a gazdasági növekedés ne okozza a környezet állapotának romlását (decoupling),
- az erőforrás-termelékenységet, az öko-hatékonyságot elő lehessen mozdítani, ill.
- a természeti erőforrások egyenlőbb elosztását és azok fenntartható használatát biztosítani kell.

Az EU javaslat hangsúlyozza a fejlett országok vezető szerepét a nem fenntartható fogyasztási szokások megváltoztatásában, valamint a erőforrás-hatékony termelési eljárások és életformák elterjesztésében. Ennek érdekében három eszköz, az életciklus-elemzés, az öko-címkézés és a környezeti hatások elemzése kiemelt szerepet tölt be.

Az együttműködés erősítése

A javaslatok szerint a keretprogramnak megfelelő értékeket kell képviselnie a fenntartható termelési eljárások és fogyasztási szokások elterjesztésének kérdéskörében, és ennek érdekében koordinált és prioritásokra épülő együttműködésekre van szükség. Ide tartozik a közös, de megkülönböztetett felelősség elvének érvényesítése is, mint kooperatív cél.

A termelői és fogyasztói oldalon megnyilvánuló együttműködési célok között hangsúlyt kapnak a termékek és szolgáltatások különböző életszakaszaiban érintett felek közötti hatékonyabb együttműködés irányelvei.

Javaslat a program megvalósítását elősegítő tevékenységekre

- A legsürgetőbb környezeti és szociális kihívásokra történő összpontosítás

- A fenntartható termelési és fogyasztási kérdések beépítése minden ágazati politikába
- A „zöld piacgazdaság” támogatása, amely tartalmazza a környezeti és szociális költségek internalizálását, a támogatási reformokat a „szétválasztás” és az öko-hatékonyság elérése érdekében
- A munkahelyi egészségvédelem és biztonság integrálása és a tágabb környezeti problémák figyelembevétele
- Az öko-hatékony innovációs rendszerek létrejöttét támogató együttműködések kialakítása
- A tudatosság-, a kapacitás és a szaktudás bővítés
- A fenntartható termelési eljárások és fogyasztási szokások tárgykörében kutatások és fejlesztések támogatása
- Az életminőség javítása a tisztább és erőforrás-hatékonyabb rendszerek, termékek és szolgáltatások elterjedését szolgáló innováció támogatásával
- A fenntartható termelési eljárásokat és fogyasztási szokásokat elősegítő technológiák átadásának támogatása
- Az elérhető legjobb gyakorlatok, és tapasztalatok összegyűjtése, terjesztése és bevezetése

Az EU keretprogram tartalma és kiemelt területei

A hazai keretprogram készítése során hasznos figyelembe venni az EU javaslatot, amely különböző megközelítéseket javasol a keretprogram tartalmi területeinek és fókuszpontjainak kijelölésében, a rugalmasság, a sokrétűség és átfogó jelleg érvényesülése érdekében.

A különböző témáknál vagy környezeti problémáknál eltérő megközelítések lehetnek célszerűek, mint pl.

termék alapú megközelítés (pl. elektromos készülékek),

gazdasági szektorok szerinti (pl. energia) vagy

tematikus megközelítések (információáramlás a termelési láncban vagy gazdasági ösztönzők).

Ezen felül a sikeresség érdekében minden olyan területet a programba kell foglalni, amely lehetőséget ad a gyors eredmény elérésére (rövid távon).

Az EU szerint az alábbi területekre kell helyezni a hangsúlyt:

- A fenntartható fejlődés támogatásának ösztönzése;
- A vállalatok szociális felelősségének a növelése;
- Az energiahatékonyság növelése és a megújuló energiaforrások felé történő elmozdulás;

- A fenntarthatósági szempontok érvényre juttatása a pénzügyi szektorban és a beruházásoknál;
- Közlekedés és szállítás;
- Környezeti technológiák fejlesztése és átadása;
- A kereskedelem és a technológiai fejlesztése, beleértve a "zöld" termékeket és termékinformációkat (öko-címkézés).

Időbeli ütemezés

Az EU javaslata szerint, amely a hazai helyzethez is adaptálható, a keretprogram megszervezésére és működtetésére egy többlépcsős módszer a célravezető, amelyet nemzeti, regionális és nemzetközi szinten lenne célszerű megvalósítani. Egy többlépcsős megoldáshoz azonnali, rövid- és középtávú célokra, akciókra, azok bevezetésére és ellenőrzésre van szükség egy hosszabb távú jövőkép (2020-2050) alapján. A hazai keretprogram időbeli ütemezése is többlépcsős módszert követi (ld. 6. fejezet)

A tervezett ütemezés - a fentiek szerint - a következőképpen alakul:

- Előkészítő munkák (egy év)
  - leltárkészítés, helyzetfelmérés, a sikerek és kudarcok értékelése
  - akciók fontossági, prioritás szerinti besorolása
  - szereplők, érdekcsoportok, résztvevők azonosítása
- Rövid távú akciók (két év)
  - célok és indikátorok kidolgozása, ahol lehetséges a már meglévők alkalmazása
  - bemutató, minta projektek kidolgozása (termékek vagy szektorok alapján)
- Középtávú akciók (3-5 év)
  - a keretprogramok teljes működése
  - a teljes keretprogram eredményeinek időközi értékelése

Az EU szerint a többlépcsős módszer keretében szükség lesz egy szabályozó, ellenőrző mechanizmusra (esetleg háromévente), amely azt is lehetővé tenné, hogy az időközben felmerült ötleteket, kezdeményezéseket beépítsék a keretprogramba.

1.2.2. Az EU és az UNEP együttműködése

Az EU elismeri az UNEP erőfeszítéseit és sokrétű munkáját a témában, valamint a további lépések során is számít az UNEP-pel (és más partnerekkel) való közös munkára.

Az EU szintjén számos tanulmány és dokumentum született már a fenntartható termelési eljárások és fogyasztási szokások támogatásával kapcsolatban. Az EU 2004-ben elkészítette a vonatkozó szakpolitikáinak, tevékenységeinek és eszközeinek „leltárát” (Inventory, EC, 2004), valamint ehhez kapcsolódóan a tagországok jó példáit bemutató összeállítást, amelyeket honlapján is közzétett (http://ec.europa.eu/environment/wssd/documents/scp_eu.pdf). Az EU Fenntartható Fejlődése Stratégiája 2005-2006 évi felülvizsgálata eredményeképpen a megújuló stratégiában központi -integráló- szerepet kap a termelés és fogyasztás fenntarthatóvá tétele. Emellett számos különböző szakpolitika, mind horizontális mind szektor politika, támogatja a fenntartható termelési eljárások és fogyasztási szokások elterjedését. Többek között ilyen politikák és intézkedések az integrált termékpolitika (IPP), a Környezettechnológiai Akcióterv (ETAP), a hulladékkezelés és megelőzés terén tett intézkedések, és a természeti erőforrások fenntartható használatának stratégiája. További Uniós kezdeményezések melyek segítik a fenntartható termelési eljárások és fogyasztási szokások elterjedését: az öko-címkézés, a környezetkímélő technológiák fejlesztésének és a zöld közbeszerzések támogatása. A fogyasztóvédelmi politika döntően a megfelelő információ biztosítására, a termékszerkezet termelő-fogyasztó párbeszédét elősegítő keretekre és a fenntartható fogyasztási szokásokra koncentrál.

Az Unió új megközelítésében - a korábbi gyakorlattal szemben - nem csak a termelési és végső életciklus stádiumokban jelentkező negatív környezeti hatások, hanem a termékek és szolgáltatások teljes életciklusa során valamint a kibocsátási pontoknál jelentkező terhelések csökkentését kívánja elérni. Tehát a diffúz szennyezési források felszámolása és a nyersanyag-felhasználás által okozott környezeti terhelések csökkentése felé mozdul el az EU.

Dilemmák

A fenntartható termelési eljárások és fogyasztási szokások 10 éves keretprogramjával kapcsolatban még számos megválaszolatlan kérdés van. Megfelelnek-e a jelenlegi politikai szabályozó eszközök? Szükség van-e egyáltalán fejlesztésre? Egy dolog biztos, a fenntartható termelési eljárások és fogyasztási szokások támogatására, a különböző szinteken különböző

eszközök - szabályozási keretek, önkéntes intézkedések és gazdasági szabályozó eszközök - keverékére van szükség.

Szereplők

A célok eléréséhez minden érintett fél - nemzeti kormányok, önkormányzatok, gazdasági szervezetek, ipar, tudományos élet és a nem kormányzati szervezetek, valamint a média - hozzájárulására szükség van. A hatékony munka érdekében pedig gondolkozni kell azon, hogy a különböző politikák és eszközök hogyan egészítik ki egymást.

1.3. A témakörrel kapcsolatos hazai folyamatok

Az elmúlt több mint egy évtized alatt Magyarország számos gazdasági kihívásnak kellett megfeleljen. A gazdasági változás igen gyors volt és erőteljesen átstrukturálta mind a makro- mind a mikro-gazdaságot. 1990-1993 között a GDP 15%-kal visszaesett, majd az ezt követő években megindult a gazdasági fellendülés. A GDP növekedése 1998-ban közel 5%-ot ért el és hasonló mértékű növekedés következett be 1999-ben is, amikor a magyar gazdaság kibocsátása újra elérte az 1990. évi szintet (www.kvvm.hu).

Hazánk, a környező közép-kelet-európai országokhoz hasonlóan, komoly környezeti problémákat örökölt és küzdenie kellett az energia- és szennyezés-intenzív ipari struktúra hagyatékával, a mezőgazdaságból származó szennyező anyagok magas koncentrációjával és a nem megfelelő környezetvédelmi infrastruktúrával. Ez a helyzet azonban mára megváltozott.

Az elmúlt időszakban a GDP 5%-os növekedése, az újra megindult gazdasági növekedés nem jár együtt a hagyományos szennyezések hasonló mértékű növekedésével. Ez a szétválási folyamat a gazdasági és technológiai modernizáció, valamint az új típusú környezetvédelmi jogszabályok alkalmazásának eredménye. A gazdaság privatizációja, amely jelentős mértékben összekapcsolódott a külföldi tőke beáramlásával, sok esetben a tisztább termelési folyamatok, termékek, irányítási rendszerek elterjedését is lehetővé tette.

A magyar gazdaságot 2004-ben kettős, részben ellentétes hatás érte: az európai konjunktúra (főleg az első félévben) élénkült, a belföldi kereslet növekedési üteme viszont érzékelhetően lassult. A belföldi felhasználás 2002-2003-ban még évi átlagban 5,4 százalékkal, 2004-ben viszont már csak 3,3 százalékkal emelkedett. Az Európai Unióhoz történő csatlakozás tovább fokozta az import-versenyt, például a textil-, a cipő- és az élelmiszeriparban, a kereskedelemben.

A lakosság fogyasztása 2,8 százalékkal, az előző évekenél lényegesen lassabban nőtt. Ez a kiskereskedelmi forgalom folyamatosan lassuló bővülése mellett ment végbe. A reálkeresetek az üzleti szférában több mint egy százalékkal emelkedtek, a költségvetési szférában - az előző három év rendkívül gyors növekedése után - mérséklődtek.

A világgazdasági feltételek 2005-ben kismértékben romlottak. Az Európai Unió növekedése a 2004-es 2,2 százalékról 1,9 százalékra lelassult. A hazai üzleti szféra is a konjunktúra gyengülését jelezte. GDP emelkedése 2005-ben 4 százalékkal alatt maradt.

Hazánkban a legfontosabb környezetvédelmi célokat a második Nemzeti Környezetvédelmi Program határozza meg 2003-2008 között. A Program számos eleme a fenntarthatóságot szolgálja. A hagyományos környezetvédelmi célkitűzések mellett, amely a környezet állapotának javítását célozza meg (a levegő, a víz, a talaj védelmét), a Program növelni kívánja a megújuló energiaforrások használatának arányát a jelenlegi 3,6%-ról 5%-ra. A hulladékgazdálkodás területén kiemelt feladat a hulladékok keletkezésének csökkentése, a keletkezett hulladék mennyiség hasznosítása és korszerű kezelését.

Az 1992-es Éghajlat-változási Keretegyezmény szerint hazánk is törekszik az üvegház-gázok légköri koncentrációinak stabilizálására, az éghajlati rendszerre gyakorolt veszélyes hatások csökkentésére.

Néhány a napjainkban jelentkező problémák közül:

Egyenetlen társadalmi szociális fejlődés: szegénység, alacsony jövedelem, hátrányos munka és életkörülmények, alacsony szintű életminőség

A növekvő fogyasztással járó növekvő természeti erőforrás (energia, víz) használat és növekvő hulladéktermelés

Az autóforgalom megnövekedésével járó növekvő szennyezőanyag kibocsátás.

Számos egyéb gond mellett ezen problémák megoldása napjaink kihívása, a fenntartható fejlődés gyakorlati megvalósítása kérdései közé tartoznak.

Hazánkban jelenleg készül a nemzeti fenntartható fejlődési stratégia, amelynek egyik átfogó prioritási területe lehet a termelés és fogyasztás komplex megközelítése, a fenntartható termelési eljárások és fogyasztási szokásokra való áttérés. A hazai stratégia illeszkedik a 2006 első felében jóváhagyott, prioritásaiban megújult EU Fenntartható Fejlődés Stratégiájához, amelyben a fenntartható termelés és fogyasztás egyik kiemelten fontos terület.

1.3.1. A fenntartható fejlődés hazai stratégiája, alapelvek, prioritási területek

A fenntartható fejlődés a társadalmi haladás – megfelelő életkörülmények, tágan értelmezett szociális jólét – elérése, megtartása érdekében a gazdasági fejlődés biztosítását és a környezeti feltételek megőrzését jelenti. A méltányos életkörülmények, a megfelelő életminőség, jólét biztosítását kifejező célkitűzés nemcsak a jelen, hanem a jövő nemzedékekre is vonatkozik. A fenntartható fejlődés tehát elismeri és céljának tekinti az egymás után következő nemzedékek megfelelő életminőséghez való egyenlő jogának biztosítását.

Mindez feltételezi azt, hogy a szociális jólét biztosítását szolgáló gazdasági fejlődéssel együtt érvényesül a szociális igazságosság és az esélyegyenlőség, a természeti erőforrásokkal való fenntartható gazdálkodás, a környezetre gyakorolt hatások – a környezetterhelés – olyan mértékű korlátozása, amely nem haladja meg a környezeti rendszerek terhelhetőségét, illetve eltartó képességét, s ezzel nem csökkenti a természetes ökoszisztémák önszabályozó képességét.

A hamarosan tárcaközi és civil egyeztetés kerülő fenntartható fejlődési stratégia prioritásai, átfogó tématerületei a szociális, gazdasági, környezeti aspektusokkal komplex módon kapcsolódnak össze.

Ezek közül a nemzetgazdaság és fenntartható fejlődés összefüggésében jelenik meg a termelés és fogyasztás komplex kapcsolata, s egyben a fenntartható fejlődés egyik átfogó területe.

1.3.2. A fenntartható termelés és fogyasztás kapcsolatával összefüggő, a fejlődés szempontjából kiemelt területek

- A gazdasági fejlődés és a környezetterhelés szétválasztása; a minőségi gazdasági fejlődés előmozdítása, az erősödő környezetterheléssel járó gazdasági növekedés elkerülése;
- A versenyképesség erősítésének újraértelmezése a fenntartható fejlődés jegyében az ágazatok és az egyes vállalkozások vonatkozásában;
- A kis- és középvállalkozások erősítése.
- A beruházások fenntarthatósági szempontból való hatékonyságának előmozdítása, környezetbarát technológiák fejlesztésének, elterjesztésének ösztönzése (anyag- és energiatakarékos és hulladék megelőző/csökkentő technológiák elterjesztésének ösztönzése és lehetőségei; vállalkozások környezetkímélőbb működésre ösztönzése, stb.);

- A fenntartható fogyasztási szokásokra és termelési eljárásokra való áttérés, fogyasztási szokások (minták) befolyásolásának lehetőségei és irányai, ökológiai fogyasztóvédelem.

Energiatermelés és -fogyasztás

Az energiatermelés és -fogyasztás napjainkra mind társadalmi, mind környezeti vetületeit és hosszú távú hatásait tekintve a gazdaság egyik „kulcságazatává” vált. A fenntartható fejlődés feltételeinek kialakítása szempontjából külön figyelmet kell fordítani erre az ágazatra, illetve olyan stratégiai kérdésekre, mint a hosszú távú **energetikai jövőkép annak minden társadalmi és környezeti vetületével; energiatakarékosság és energiahatékonyság; a megújuló energiaforrások** kihasználásának lehetőségei és akadályai (importfüggőség csökkentésének lehetőségei; megújulók arányának növelése, ill. erre való ösztönzés; energiafelhasználás növekedésének megállítása/csökkentése stb.); energiatakarékos technológiák meghonosítása.

Közlekedés és infrastruktúra

- *A vasúti és távolsági közúti tömegközlekedés* és szállítás jövőbeni viszonya, alakítása (vasút és/vagy autópálya); hazánk közlekedési, szállítási lehetőségeinek kihasználása és az ezzel kapcsolatos „környezetbarát” lehetőségek: vízi szállítás, kombinált szállítás stb. (a közlekedésből eredő szennyezés csökkentése).
- *A városi tömegközlekedés* környezetbarát fejlesztése (a közlekedésből eredő szennyezés, zsúfoltság csökkentése); a személyszállítási közszolgáltatások erősítése; biztonságos gyalogos és kerékpáros közlekedés.

2. A fenntarthatóságra való áttérés akadályai- termelői és fogyasztói oldalon

Mivel a hazai és a nemzetközi trendek azt mutatják, hogy a termelés és fogyasztás jelenlegi mintái nem fenntarthatóak, így sürgető kérdésként jelentkezik annak vizsgálata, hogy mi ennek az oka, az emberek viselkedése, cselekvőképessége milyen tényezők függvénye. Az okok és tényezők elemzése jó alapot szolgálhat az akadályok leküzdését segítő akcióprogramokhoz a hazai keretprogram keretei között is.

2.1. Az akadályozó tényezők jellemzése

A nem fenntartható folyamatok esetében mind az egyének, mind a csoportok szintjén alapvető fontosságú, hogy megvizsgáljuk a viselkedés megváltoztatásának a lehetőségeit és körülményeit. Lényeges, hogy az egyes problémák feltárásánál megtudjuk, hogy a kívánt viselkedési minta melyik feltétele sérül, és milyen mértékben akadályozza a kívánt viselkedés elérését. Ezek a feltételek Aizen (2002) szerint a következők lehetnek:

- A várható kimenetel/eredmény következményeivel kapcsolatos elképzelések: ismeret az adott viselkedés kimenetelének hasznáról és káráról, illetve az alternatív viselkedések esetében ugyanezekről.
- Társadalmi norma, amely jelenti a társadalom többsége által elfogadott értékeket és viselkedési formákat.
- Képesség, készség, kontrol az adott viselkedési mintával kapcsolatban: amely olyan eszközöket, módszereket, infrastruktúrát jelent, ami lehetővé teszi az adott viselkedési forma megvalósítását.

A viselkedésre irányuló attitűdöt a viselkedések **várható kimenetelével kapcsolatos alapvető elképzelések, és a releváns információ** által meghatározott hangulati velejárók együttes töltete határozza meg. Egy új technológia megbízhatatlansága, vagy a költséges és hosszadalmas fejlesztési igény a negatív attitűdöt okozó elképzelésekre szolgál példaként. Az ilyen elképzelések a lehetséges negatív következményekhez kapcsolható negatív hangulati velejárókat eredményeznek. Ennek a következménye a cselekvés elkerüléséhez vezethet.

A termelő vállalatok esetében a lehetséges következmények: költségcsökkenés, a gazdasági lehetőségeknek, várható szabályozásoknak való megfelelés, a termék értéknövekedése, javuló környezeti teljesítmény, stb. Ezeket a vállalati döntéshozó szempontjából gazdasági, illetve környezeti kockázat csoportjaiba rendezhetjük.

A szubjektív norma annak a mutatója, hogy az emberek milyen mértékben fogadnak vagy utasítanak el egy viselkedési mintát. **A társadalmi norma** például egy cég működésével kapcsolatban álló társadalmi csoportok normatív véleményének összessége.

A társadalmi normát vagy társadalmi nyomást három csoportba sorolhatjuk:

- a szabályozó környezet: ez a környezetvédelmi jogszabályok szigorának és végrehajtásának a cég által érzékelt mértéke,
- piaci nyomás: a fogyasztók és a versenytársak hozzáállásának minőségéről és erősségéről szól,
- a közösségi lobbykapacitás erősségének a cég által észlelt mértéke.

Ezekre példák a környezeti szabályozók, ipari szabványok (ISO), piaci pozíció, piaci erőviszonyok, fogyasztói elvárások, a közvélemény által fontosnak tartott kérdések.

A viselkedésben való **részvétel ellenőrizhetőségének vélt mértéke**, annak a mutatója, hogy a szükséges erőforrások és lehetőségek rendelkezésre állnak-e. Ezek az elképzelések alapulhatnak múltbeli tapasztalaton, másodkézből szerzett információn, vagy bármi más forráson, ami hatással lehet a viselkedés végrehajtásának vélt megvalósíthatóságára. Cégek esetében a leggyakoribb tényezők a technológiai kapacitás, a technológiai lehetőségek elérhetősége, a kutatóintézetekkel való együttműködés, a beszállítókra való befolyás és a velük való együttműködés megléte, a vélt szervezeti kontrol a cégben és a tanulási képesség.

A viselkedés megváltozásához a képességnek, illetve készségeknek valónak kell lenniük, a tudás, illetve társadalmi norma esetében az egyén percepciója akkor is hat, ha az a valóságtól eltérő. Erre épít a reklámok jó része, amelyek hamis percepciókat hoznak létre a termékek hasznosságával vagy társadalmi megítélésével kapcsolatban és így hatékonyak a viselkedés megváltoztatásában. Erősségük, hogy gyakorlatilag folyamatos ingerrel fenntartják ezeket a percepciókat.

Bár vonzó lehet rövid-távú hatékonysága folytán, mégsem javasolható a hamis percepciók létrehozása, mert hosszú távon nagyon káros hatása lehet. Egyetlen megoldásként az ismeretek, illetve az ismeretek alapján a normák pozitív formálása, és a vélt és az objektív ismeretek és társadalmi normák közötti szakadék megszüntetése lehet.

2.2. Az akadályozó tényezők összesítése

Az előbbieket kapcsán tehát a fenntarthatóságra való áttérés akadályozó tényezőit a következőképpen sorolhatjuk fel:

	Akadályozó tényezők	Problémák
Viselkedés várható kimenetele	Negatív környezeti externáliák	A döntéshozó környezeti kockázattal kapcsolatos elképzelései nem reálisak
	Elégtelen verseny	A döntéshozó gazdasági kockázattal kapcsolatos elképzelései nem reálisak
	Információhiány	A döntéshozó környezeti/gazdasági kockázattal kapcsolatos elképzelései nem reálisak
Társadalmi norma	A társadalmi részvétel mértéke alacsony	A társadalmi norma nem fontos tényező
	A szabályozás nem elég szigorú, vagy a végrehajtás nem elég következetes	A szabályozó környezet gyenge hatása
	Elégtelen fogyasztói információk	A fogyasztói igények nem alakulhatnak ki tudatosan
	Félrevezető reklámok	A fogyasztói igények nem alakulhatnak ki tudatosan
Viselkedés kontrolálhatóságának vélt mértéke	Technológia hiánya	Technológiai kontroll elégtelensége
	Finanszírozási hiány	Pénzügyi kontroll elégtelensége
	A technológia ismeretének hiánya	A technológiai kontroll elégtelensége
	Az együttműködés hiánya	A technológiai kontroll, szervezeti tudás kialakulásának lehetősége csökken
	Tulajdonosi problémák (pl. a használó nem tulajdonos)	A használatnak nincs kontrollja
	Tudás, ismeret hiánya	A technológiai kontroll elégtelensége

A szemléletformálás, a fenntarthatósági, környezettudatosági programok tervezése során az akadályozó tényezőket ill. a fenti problémákat ajánlatos figyelembe venni és a helyes viselkedést támogató akcióprogramokat kidolgozni. A fenti elemzés a megfelelő fenntartható fogyasztásra irányuló (ökológiai) fogyasztóvédelmi stratégia szempontjából is iránymutató lehet.

3. A fenntartható fejlődésre alapozott fogyasztóvédelem

3.1. Az EU fogyasztóvédelmi stratégiája

Az EU fogyasztóvédelmi stratégiájára (2002-2006) iránymutató a hazai fogyasztóvédelem stratégia céljai és programjai szempontjából.

A fogyasztóvédelem hármass elv-, ill. célrendszere

Egységesen magas színvonalú fogyasztóvédelem az integrációs elv szerint, melynek elemei:

- A fogyasztási cikkek és szolgáltatások biztonságossága.
- A fogyasztók gazdasági érdekeinek jogi szabályozása
- Pénzügyi szolgáltatások.
- Elektronikus kereskedelem
- Közérdekű szolgáltatások
- Nemzetközi kereskedelem, szabványosítás és címkézési ügyek

A fogyasztóvédelmi jogszabályok hatékony végrehajtásának elve:

- Végrehajtási együttműködés a tagállamok között
- Tájékoztatás és adatszolgáltatás az áruk és szolgáltatások biztonságáról
- Jogérvényesítési lehetőségek
- Fogyasztóvédelmi egyesületek támogatása

A fogyasztóvédelmi szervezetek megfelelő bevonása az EU álláspontjának kialakításába:

- A fogyasztóvédelmi szervezeteknek az EU-irányvonal kialakításában való részvétele érdekében felül kell vizsgálni az eljárásokat
- Fogyasztói tájékoztatás és oktatás
- A fogyasztóvédelmi szervezetek támogatása és kapacitásuk fejlesztése

A fogyasztóvédelmi politika magában foglalja a fogyasztókat érintő biztonsági, gazdasági és jogi kérdéseket.

Az EU fogyasztóvédelmi politikájának főbb követelményei

Biztosítani kell az alapvető egészségügyi és biztonsági követelményeket, illetve a fogyasztó magas színvonalú védelmét,

a fogyasztók részére lehetővé kell tenni, hogy az őket érintő kérdésekbe beleszólhassanak, illetve lehetővé kell tenni, hogy a fogyasztó támogatást kapjon érdekei képviseléséhez uniós szinten is,

biztosítani kell, hogy a fogyasztó EU-szerte bizalommal legyen a határon átnyúló kereskedelemhez,

fontos a fogyasztói érdekek módszeres integrálása az összes vonatkozó EU politikai területbe, a fogyasztóvédelmi politikának is figyelembe kell vennie az egyéb területek szempontjait a koherencia fenntartása érdekében,

a fogyasztóvédelmi politikai felelősség megoszlik az EU és a nemzeti hatóságok között, így a fogyasztóvédelmi politika az összes EU ágazat kollektív erőfeszítése kell, hogy legyen – regionális, nemzeti és európai – szinten.

3.2. *A hazai fogyasztóvédelem fejlesztésének lehetséges területei*

A fejlesztés tervezésének folyamata

A hazai keretprogramban fontos szerepet tölt be a fogyasztóvédelem, amely az EU tagsággal jelentős kihívás elé néz. A hazai fogyasztóvédelem ill. a *fogyasztóvédelmi politikai stratégia* az Európai Bizottság *Fogyasztóvédelmi politikai stratégiájával (2002-2006)* összekapcsolódik.

A fogyasztóvédelmi továbbfejlesztésének sikerét csak a fogyasztókra gyakorolt hatásával lehet mérni (impact szám). Ezért fontos már előzetesen a stratégia logikai alapjának világos kifejezése, hogy biztosítani lehessen a stratégia megvalósításának rendszeresen ellenőrzését (monitoring) és az egyes intézkedések hatékonyságának értékelését. Így levonhatóak a tanulságok és megmutatkozik az esetleges irányelvi módosítás szükségessége.

Kiemelt lehetséges cselekvési területek

az átfogó, módszeres, és folyamatos információ- és adatgyűjtés, illetve az adatközlés a tájékoztatás és a tájékozott döntések meghozatalának alapvető feltétele

a fogyasztók részletes tájékoztatása az Európai Bizottság “Párbeszéd a polgárokkal” c. kiadványával, illetve honlapjának folyamatos bővítésével (<http://europa.eu.int/citizens>)

A hazai keretprogram feladata a fogyasztóvédelem hazai stratégiájának, céljainak és elveinek megfogalmazása az adott fogyasztóvédelmi szervezetek bevonásával (pl. Fogyasztóvédelmi Egyesület)-ld. 6.1.5 fejezet.

4. A hazai keretprogram alapjai és céljai

4.1. A program szükségessége

A fenntartható termelési eljárások és fogyasztási szokások hazai programjának előkészítését számos tényező indokolja. Ezek a közül a jelentősebbek a következők:

- társadalmi fejlődés jelen (számos esetben nem fenntartható) tendenciáival kapcsolatos problémák,
- a társadalom és a környezet állapotával kapcsolatos hazai helyzetet,
- a fenntarthatóság érdekében tett nemzetközi erőfeszítések (ENSZ, EU),
- a Nemzeti Környezetvédelmi Program I. és II. végrehajtásából származó tapasztalatok,
- a hazai készülő fenntartható fejlődési stratégia, melynek egyik átfogó prioritási területe a termelés és fogyasztás komplex kapcsolata, fogyasztási szokások, fogyasztóvédelem, hatékony és környezetbarát termelés.

Hazánkban a rendszerváltással párhuzamosan a környezetet különösen terhelő folyamatok fokozatosan hatékonyabb megoldásokra cserélődtek, részben a gazdasági struktúra változása miatt, részben pedig a vállalati szféra hatékonyságra való törekvésének köszönhetően. A termelés és szolgáltatások hatékonysága azonban még napjainkban sem éri el a fejlett országokban tapasztalható szintet.

A fogyasztási szokások is megváltoztak az elmúlt tizenöt év alatt. Ennek eredményeképpen - bár környezeti szempontból általában kedvezőbb termékeket fogyasztunk - a fogyasztás abszolút mértékének növekedése sok esetben lerontja ezt a kedvező hatást, ami indokoltá teszi a fogyasztói oldalon történő beavatkozásokat.

A keretprogram kialakításakor figyelembe kell venni az egyes érintett csoportok érdekeit, illetve azt, hogy ezeket az érdekeket nem lehet elválasztani egymástól (pl. egy vállalat működése nem csak a környezetet terheli, de egyúttal hasznos termékeket is előállíthat, illetve biztosítja a foglalkoztatást egy adott térségben).

Az egyes célcsoportok:

- az ország lakossága: a termékek és szolgáltatások, a környezet javainak „fogyasztói”,
- a gazdálkodó szféra szervezetei,
- hatóságok, államigazgatási szervezetek, közintézmények (minisztériumok, önkormányzatok, iskolák, stb.),

- civil kezdeményezések, szervezetek (a környezet védelmével, fogyasztóvédelemmel, stb. foglalkozó, illetve más érdekeket megjelenítő szervezetek).

4.2. A keretprogram célkitűzései

A hazai keretprogram általános célkitűzései a hazai és nemzetközi alapvetések (TTK, 2003; Marrakech, 2003, ill. EU SCP Working Group) és a hazai szakértői javaslatok figyelembevételével:

a. A fenntartható fejlődés prioritásainak, értékrendszerének meghatározása a program számára; a szélesebb gazdasági, társadalmi és környezeti értelemben vett jólét növelése, a megfelelő életminőség biztosítása; a gazdasági növekedés és a környezet károsításának különválasztásával.

b. A termelési eljárások hatékonyságának növelése és ezáltal a vállalati, termelői szféra környezetterhelésének csökkentése, felzárkózás a fejlett államok színvonalához (a természeti erőforrás-felhasználás és a káros kibocsátások csökkentése).

c. A fogyasztási magatartás, szokások fenntarthatóvá tétele, a fogyasztói társadalom csapdáinak elkerülése; a fogyasztók környezettudatosságának fejlesztése; oktatás, tájékoztatás, fogyasztóvédelem.

d. A jövő generációk érdekeinek érvényesítése a fenntarthatósággal kapcsolatos döntéshozatal során a termelés és fogyasztás, a természeti erőforrások fenntartható használata és a környezetterhelés területén.

4.3. A részletes célok

A termelés és fogyasztás komplex kapcsolatrendszerére való tekintettel a részletesebb célok a keretprogram sajátosságának megfelelően három nagy csoportba foglalhatók:

- a fenntartható termelési eljárásokkal kapcsolatos célok,
- a fenntartható fogyasztást elősegítő célok,

- a termelési eljárásokat és a fogyasztási szokásokat egyaránt befolyásoló környezetpolitikai célkitűzések

4.3.1. A fenntartható termelési eljárások alkalmazását elősegítő célok

A fenntartható termelési folyamatokkal kapcsolatos célok:

- a. Fontos cél a megelőző jellegű környezetvédelmi (tisztább termelési) intézkedések előnyben részesítése, tudatos alkalmazása. A versenyképesség javítása a megelőző jellegű intézkedések gazdasági előnyeinek kihasználásával és a környezetvédelmi intézkedések hatékonyságának növelésével lehetséges.
- A környezetkímélő technológiák fejlesztésének és azok elterjesztésének támogatása. A tisztább termelési eljárások népszerűsítése mellett elengedhetetlen, hogy az ahhoz szükséges technikai és technológiai feltételek is elérhetőek legyenek.
- Fontos cél a kockázatelemzés a nem szokásos működésből (mint pl. balesetekből, karbantartásból, vagy környezeti katasztrófákból) származó terhelések csökkentésére és a velük kapcsolatos kockázat kezelése

A fenntartható termékekkel és szolgáltatásokkal kapcsolatos célok:

- A környezettudatos terméktervezés (öko-design) szélesebb körű alkalmazása, amely nemcsak a termékek, hanem a szolgáltatások környezeti terhelését is csökkentheti.
- Az életciklus szemléletnek a termékek és szolgáltatások tervezésébe, gyártásába, elosztásába és végső elhelyezésébe, vagyis a mindennapi gyakorlatba történő integrálása.

A vállalati környezeti irányítással kapcsolatos célok

- Az átláthatóság biztosítására, a fenntartható termeléssel és fogyasztással kapcsolatos intézkedések irányításának átfogó keretbe foglalása. (pl. ISO14001 szabvány, EMAS rendelet).
- A vállalat környezeti teljesítményével kapcsolatos információk közzétevése. A lakosság, a felügyeleti szervek és egyéb érdekelt felek információval való

ellátásának egyik egyre népszerűbb módja az éves környezeti vagy fenntarthatósági jelentések készítése.

- A „szennyező fizet” elv gyakorlati megvalósításához szükség van a környezeti költségek minél szélesebb körű figyelembevételére. (környezeti számvitel)

4.3.2. A fenntartható fogyasztást elősegítő célok

A fenntartható fogyasztási alternatívák elérhetővé és megfizethetővé tétele

- A fenntartható fogyasztás elterjedésének és népszerűvé válásának elsődleges feltétele, hogy fenntartható(bb) alternatívák: termékek, szolgáltatások versenyképes áron elérhetőek legyenek a széles vásárlóközönség számára. Ez kiemelten fontos az élelmiszerek, az energiafogyasztás és a tömegközlekedés területén.

A fogyasztók információkkal való ellátása és a vásárlói tudatosság magasabb szintre emelése, fogyasztói érdekvédelem

- A vásárlói tudatosság növelési cél megvalósításának egyik eszköze a fogyasztók információkkal való ellátása a termékek és szolgáltatások környezeti és társadalmi hatásaival kapcsolatban, valamint a fogyasztási szokásokkal kapcsolatos lehetséges alternatívák felvázolása. A helyes környezeti információk biztosításához nélkülözhetetlen az életciklus szemléletnek megfelelő gondolkodásmód. Így a környezetet jobban kímélő termékeket és szolgáltatásokat fogják előnyben részesíteni vásárlásaik, beszerzéseik során, környezeti tudatosságuk és felelősségérzetük nő.

A fenntartható fogyasztási szokások fiatalok körében történő népszerűsítése a fiatalok nevelésén keresztül

- A jövő generáció környezeti és társadalmi tudatosságának növelése több szempontból is kiemelten fontos. Az idősebb generációk fogyasztói szokásai is kedvező irányba befolyásolhatóak a fiatalokon keresztül.
- Fontos, hogy a fiatalok értsék a fogyasztás, a saját vásárlói döntéseik rövid és hosszú távú környezeti és társadalmi hatásait és ismerjék a fenntarthatóbb termékek/szolgáltatások ismérveit, valamint tisztában legyenek azzal, hogy a termékekkel/szolgáltatásokkal és az ezeket előállító/forgalmazó/szolgáltató

vállalatokkal kapcsolatban milyen információhoz van joguk (állampolgári alapon) hozzáférni, és ezek az információk hol elérhetőek el.

- A termék-szolgáltatás rendszerek szélesebb körű gyakorlati elterjesztése hozzájárulhat a fenntartható termelési eljárások és fogyasztási szokások megvalósításához. Az anyagi javak iránti kereslet csökkentése, a szolgáltatások és az információ alapú gazdaság felé történő elmozdulás ösztönzése a cél.

A környezeti szempontok beépítése a kormányzati és vállalati beszerzési döntéshozatalba és gyakorlatba:

- Zöldbeszerzés népszerűsítése. A vállalati és kormányzati beszerzések is fontos részét képezik a fogyasztási szokásoknak. Ezek megreformálásának létfontosságú eszköze – a kormányzati beszerzési előírások zöldebbé tétele mellett – a tudatosság növelése és az információk biztosítása.

4.3.3. A termelési eljárásokat és fogyasztási szokásokat befolyásoló környezetpolitikai célkitűzések

Helyes árak - a környezeti költségek teljes körét figyelembe vevő ármeghatározás

- A helyes árak meghatározásához szükség van a támogatási rendszerek megreformálására, valamint a teljes kitermelési költség figyelembe vételére; ez a folyamat az egyes társadalmi csoportokat eltérően érinti, ezért a környezeti szempontból káros támogatásokat fokozatosan célszerű megszüntetni.

A „szennyező fizet” elv alkalmazása

- A káros kibocsátások által okozott költségek teljes körű figyelembe vétele és a „szennyező fizet” elv gyakorlati érvényesítése: a környezeti költségek magasabb szintű internalizálása az elv gyakorlati megvalósítását segíti elő. A költségek szélesebb skálájának környezeti költségként való azonosítása megváltoztathatja az egyes folyamatokról, eljárásokról vagy éppen beruházási projektekről alkotott képet; a jövőbeni és feltételes költségek figyelembe vételével jelentősen módosulhatnak a

különben igen költségesnek gondolt környezeti (vagy környezettel kapcsolatos) beruházások megtérülési mutatói.

A fenntartható(bb) termékek piaci részarányának emelése

- Az organikus, regionális termékek, a könnyen javítható és bővíthető termékek piaci elérhetőségének, jelenlétének, és az ezeket előállító kis- és középvállalkozások támogatásának jelentős szerepe van abban, hogy a fenntartható(bb) termékek és szolgáltatások széles rétegek számára elérhetőek és megfizethetőek legyenek.

5. A hazai keretprogram megvalósítását segítő eszközök és ösztönzők

A 4. fejezetben vázolt fenntartható termelés és fogyasztás átfogó és részletes céljainak megvalósítását elősegítő eszközök és ösztönzők a megközelítés alapján három nagy csoportba oszthatók: a fenntartható termelést segítő eszközök, a fenntartható fogyasztást segítő eszközök, valamint a fenntartható termelési eljárásokat és fogyasztási szokásokat befolyásoló környezetpolitikai eszközök csoportjára (TTK, 2003).

5.1 A fenntartható termelést (folyamatot) segítő eszközök és ösztönzők

- Az életciklus-szemlélet alkalmazása, életciklus elemzés
- Környezettudatos terméktervezés (öko-design)
- A tisztább termelés elveinek alkalmazása, az öko-hatékonyság növelése
- Környezet-központú irányítási rendszerek alkalmazása (ISO 14001 és EMAS)
- Környezeti számvitel (öko-kontrolling)
- Stakeholder dialógus

5.2 Fenntartható fogyasztást segítő eszközök és ösztönzők

- Fenntartható termékek és szolgáltatások piaci részesedésének növelése
- Környezetbarát védjegyek alkalmazása
- Környezeti termék-nyilatkozatok (deklarációk)
- Zöld (köz)beszerzés
- Fogyasztói érték-, attitűd- és magatartás-vizsgálat
- Reklámszabályozás

5.3 A termelési eljárásokat és fogyasztási szokásokat befolyásoló környezetpolitikai eszközök

- A környezeti szempontból hátrányos támogatások megszüntetése
- Kibővített termelői felelősség (Extended producer responsibility)
- Integrált termékpolitikák (Integrated Product Policies, IPP)
- Önkéntes megállapodások
- A fenntartható(bb) termékek piacának bővítése gazdasági eszközökkel

6. A hazai keretprogram konkrét cselekvési területei

A fenntartható termelési eljárásokra és fogyasztási szokásokra vonatkozó célkitűzések eredményes megvalósítását a társadalom különböző csoportjainak részvételével lehet elérni. Ezt szolgálja a hazai keretprogram megtervezésének folyamata is.

A „Hálózat a Fenntartható Termelésért és Fogyasztásért” (HFTF) (amely a REC Magyar Iroda koordinációjával működik, www.rec.hu/hftf) 2003-2005. folyamán összegyűjtötte azokat a projekt ötleteket és már megvalósuló projekteket, amelyeket különböző szervezetek, ágazatok képviselői dolgoztak ki, illetve indítottak el. Ezeket a javaslatokat és projekteket mutatjuk be a továbbiakban, illeszkedve a keretprogram javasolt céljaihoz és eszközeihez.

A cselekvési területeket, ill. a projekteket az időbeli megvalósítás alapján csoportosítottuk, rövid távon, középtávon, ill. hosszú távon megvalósítandó projektek szerint.

Emellett léteznek folyamatos fejlesztést igénylő projektek is.

Az időbeliség mellett a projekteket illesztettük a célokhoz és eszközökhöz.

A cselekvési területek, ill. projektek rendszerezése illeszkedik a 4. és 5. fejezetben vázolt célokhoz és eszközökhöz, hármastagolásban:

- a fenntartható termelést elősegítő cselekvési területek, projektek,
- a fenntartható fogyasztást elősegítő cselekvési területek, projektek,
- a fenntartható termelési eljárásokat és fogyasztási szokásokat befolyásoló, elősegítő környezetpolitikai eszközökhöz kapcsolható cselekvési területek, projektek.

A projektek, ill. projekt javaslatok kidolgozottsága eltérő. Várhatóan a keretprogram további megvalósítási tervében a javaslatok részletesebben közlésre kerülnek.

6.1. Rövidtávon megvalósítandó projektek (2005-2006)

A fenntartható termelési eljárásokat és fogyasztási szokásokat megalapozó projektek

6.1.1 Jövőkép kidolgozása

A fenntartható termelési eljárások és fogyasztási szokások alapvető kiindulópontja egy „Jövőkép”, amely általánosan kapcsolódik a fenntartható termelési eljárások és fogyasztási

szokások hazai keretprogram céljaihoz és eszközeihez. Hosszú távú célokat jelöl meg, s kapcsolódik a hazai hosszú távú fejlődés meghatározó fenntartható fejlődés céljaihoz és prioritásaihoz.

Egy olyan jövőképet szükséges kidolgozni, amelyben meg kell határozni mit kívánunk elérni közép- és hosszútávon, ahhoz, hogy ne elszigetelt sokirányú tevékenységek jöjjenek létre, hanem egy meghatározott cél felé mutatók.

Tartalmi szempontok:

A jövőképek felállításánál alapvető kérdés az, hogyan lehet hosszú távon megvalósítani a jólét növekedését, a jó életminőséget anélkül, hogy ne okozzunk hosszú távon visszafordíthatatlan károkat a környezetünkben. A termelés és fogyasztás oldaláról ez azt jelenti, hogy sikerül-e a kedvezőtlen fogyasztási tendenciákat lelassítani, majd visszafordítani, sikerül-e a termelést anyag és energiatakarékosan, a környezetterhelést minimalizálva korszerűsíteni.

A jövőkép várhatóan a következő átfogó célkitűzésekre építhető:

- A fenntartható fejlődés követelményeinek, értékrendjének meghatározása és az egyén valódi jólétét, a jó életminőséget meghatározó tényezők feltárása a termelés és fogyasztás szempontjából. A folyamatok mérésére alkalmas indikátorok kidolgozása szükséges, s azok adott időbeli meghatározása.
- Felzárkózás az Európai Unió átlagához a társadalom, a gazdaság fejlődését, a magyar állampolgárok életminőségét és környezetvédelmet illetően.
- A termelési eljárások hatékonyságának növelése és ezáltal a termelői szféra környezetterhelésének csökkentése, felzárkózás a fejlett államok színvonalához (optimalizált természeti erőforrás-felhasználás és a káros kibocsátások csökkentése).
- A fogyasztási magatartás, a fogyasztói szokások fenntarthatóvá tétele, a fogyasztói társadalom csapdáinak elkerülése; a realitásoknak megfelelő alternatívák nyújtása a fogyasztók számára.
- A jövő generációk érdekeinek az érvényesítése a fenntarthatósággal kapcsolatos döntéshozatal során.

A jövőkép kidolgozásához szükséges elemzések tartalmi területei a következők:

1. A természeti erőforrások használatával kapcsolatban

- az országos energia-felhasználás tendenciái, az energiahatékonysági intézkedések és a fogyasztók tudatosságának növekedése

- lehetőségek a megújuló energiahordozók jelenleg igen alacsony részarányának növelésére (öt-tíz év alatt elérheti, majd meghaladja a tíz százalékot).
- az energiaszektorban az üvegház-hatású gázok kibocsátásának kedvező alakulása, a nemzetközi megállapodásoknak való megfelelést hosszú távon is
- anyagfelhasználás tendenciái, az optimalizálás lehetséges módjai
- a vízfelhasználás mennyiségének optimalizálása: az ipari vízfelhasználás csökkenése, a lakosság tudatosságának növelése a háztartások vízfelhasználásában is (az utóbbi a jólét növekedésével megnövekedhet)-lehetséges módok

2. A fenntartható fejlődés prioritásaira épülő fogyasztói tudatosság fejlesztése területén

- a fogyasztás tudatosságának a növelése, a környezetbarát viselkedés elterjesztésének lehetőségei, a reális alternatívák
- a környezetbarát, öko-címkével ellátott termékek szerepe, alternatívák a fogyasztási termékek piacán
- a tömegközlekedés, illetve a vasúti közlekedés fejlesztése, komfortos alternatívák a személygépjárművekkel szemben
- az élelmiszerfogyasztás területén a biotermékek, a magyar áruk jelentős felértékelődésének lehetőségei
- a szabadidős tevékenységek szerkezete, az egészség megőrzése vagy a művelődés szempontjából fontos tevékenységek részaránya

Kormányzati támogatással, egy év alatt egy szakértői csoport elkészíthet egy fenntarthatósági elemzésekre épülő, a hazai „Jövőkép” irányait felvázoló anyagot, ami társadalmi vitára, majd véglegesítésre kerülhet. A Fenntartható Fejlődés Magyar Stratégiája, Fenntartható termelési eljárások és fogyasztási szokások – részstratégia, javaslat (www.nfh.hu) ehhez járul hozzá.

Potenciális partnerek: Akadémia, a társadalom különböző csoportjai, akik egy Fórum keretén belül véleményezik az anyagot.

Potenciális finanszírozási források: Kormányzat, EU-s pályázatok

Javasolt ütemterv: 2006, felülvizsgálat: 2010, 2015

Felhasználás: tervezési eszköz

6.1.2 A projektek értékelési kritériumainak meghatározása

A fenntartható termelési eljárások és fogyasztási szokásokhoz kapcsolódó projektek értékelésének kidolgozása kiemelten fontos feladat. A célok megvalósításának mérése, a megfelelő módszerek megválasztása, a sikertényezők azonosítása, együttműködés a különböző érdekcsoportokkal és szektorok képviselőivel része kell legyenek az értékelésnek.

Célcsoport: minden társadalmi szereplő

Potenciális partnerek: Akadémia, a társadalom különböző csoportjai, szakértők

Potenciális finanszírozási források: Kutatást elősegítő források, K+F, EU-s pályázatok

Javasolt ütemterv;2006-2007 felülvizsgálat: 2010, 2015

Felhasználás: értékelési eszköz, tervezési eszköz

A fenntartható fogyasztást elősegítő cselekvési területek, projektek

6.1.3 Gyártó, média, információs portál

Kapcsolódik a fogyasztók információval való ellátását és a vásárlói tudatosság magasabb szintre történő emelését megjelölt célokhoz. Számos előkészítő lépés történt a portál kidolgozására a Zöldinfo keretei között (www.greenfo.hu), amelyet fel lehetne használni egy a fogyasztók nagyobb számát érintő projekthez.

Célcsoport: fogyasztók

Potenciális partnerek: termelők, média, fogyasztói szervezetek

Potenciális finanszírozási források: Kormányzat, üzleti szektor, EU-s pályázatok

Javasolt ütemterv;2006-2007(-2015)

6.1.4 Szemléletformálás-közoktatás, szakképzés, felsőoktatás, továbbképzés

Kapcsolódik a fenntartható fogyasztást segítő eszközökhöz és ösztönzőkhöz és egyben kapcsolódik a fenntartható termelést segítő eszközökhöz és ösztönzőkhöz.

A fenntartható termelési eljárások és fogyasztási szokások megjelenése kívánatos a tantervekben, iskolai és felsőoktatási programokban, továbbképzési anyagokban. Számos oktatási intézmény, civil szervezet, kormányzati kezdeményezés indult e témában. Érdemes lenne ezeket összehangolni, értékelni és eredményeiket terjeszteni, valamint új programokat kidolgozni a médiával is együttműködve.

Az ENSZ közgyűlése 2002. decemberi 57/254. sz. határozata szerint a 2005-2014 időszak az ENSZ fenntartható fejlődésre nevelés évtizede. A végrehajtással az UNESCO-t bízták meg. Fontos, hogy a projekt kapcsolódjon az ott meghatározott célokhoz. Itthon 1999. óta születtek javaslatok a téma megjelenítésére a hazai közoktatásban, szakképzésben és felsőoktatásban. Az ENSZ évtized egy koncepcionális javaslat megvalósítását teszi lehetővé a szemléletformálás-közoktatás, szakképzés, felsőoktatás szintjén folytatva és beépítve a jelenleg meglévő programok értékeit.

Célcsoport: fogyasztók, közvélemény

Potenciális partnerek: Akadémia, civilek, UNESCO, oktatási és közművelődési intézmények

Potenciális finanszírozási források: Kormányzat, EU-s pályázatok, Norvég Alap

Javasolt ütemterv: 2006- folyamatos

6.1.5 A hazai fogyasztóvédelmi stratégia kidolgozása

A hazai keretprogram feladata a fogyasztóvédelem hazai stratégiájának, céljainak és elveinek megfogalmazása az adott fogyasztóvédelmi szervezetek bevonásával, amint ezt a 3. fejezetben leírtuk.

Nemzetközi szinten és az EU-ban is progresszív területnek és egyre fontosabb feladatnak számít a fenntartható fogyasztás aspektusainak beépítése a fogyasztóvédelmi politikákba. A fenntartható fogyasztás témaköre és az ehhez kapcsolódó problémák egyre hangsúlyosabb szerepet kapnak a klasszikus fogyasztóvédelmi feladatok ellátása mellett.

Fontos feladat megvizsgálni, hogy a fenntartható fogyasztás céljai és prioritásai hogyan illeszthetők a hazai fogyasztóvédelmi koncepcióba.

Kiemelt szerepe van a fenntarthatósági szempontok beemelésének a fogyasztóvédelmi oktatásba. „A fogyasztóvédelem célja a fogyasztói kultúra fejlesztése, és a tudatos kritikus fogyasztói magatartás kialakítása és fejlesztése a tanulóknak (Nemzeti Alaptanterv) A cél elérését a fenntarthatóság, azon belül a fenntartható fogyasztás fogalmának kialakítása, elterjesztése és a fenntarthatóságnak a mindennapi életünkben fogyasztóként való képviselése jelenti.” (Oktatási Minisztérium segédlete a fogyasztóvédelemmel összefüggő iskolai feladatok végrehajtásához)

További kiemelt témák és területek a fenntartható fogyasztás és a klasszikus fogyasztóvédelem metszetében:

- Az egyre növekvő - és a fenntartható fogyasztás szempontjából is preferált - szolgáltatási szektor fogyasztóvédelmi problémáira való felkészülés, ezek kezelése;
- Termékekkel, szolgáltatásokkal, termelőkkel, forgalmazókkal és szolgáltatókkal kapcsolatos környezeti adatok nyilvánossá és hozzáférhetővé tétele;
- Termékekkel, szolgáltatásokkal, termelőkkel, forgalmazókkal és szolgáltatókkal kapcsolatos fogyasztóvédelmi bírságok, hatósági vizsgálati adatok nyilvánossá és hozzáférhetővé tétele;
- Élelmiszerbiztonsággal kapcsolatosan a genetikailag módosított élelmiszer-összetevők kérdése;
- A fogyasztók, különösen a gyermekek védelme érdekében szigorúbb reklámszabályozás megvalósítása.

Célcsoport: fogyasztók, közvélemény

Potenciális partnerek: Akadémia, civilek,

Potenciális finanszírozási források: Kormányzat, EU-s pályázatok

Javasolt ütemterv: 2006 - folyamatos

A rövidtávon megvalósuló projektek előkészítése 2005-ben elkezdődött, megvalósításuk 2006-ban folyamatos.

6.2. Középtávon megvalósítandó projektek (2007-2009)

6.2.1 Hazai fenntartható fogyasztói kosár projekt

Kapcsolódik a fenntartható fogyasztást segítő szemléletformáló eszközökhöz és ösztönzőkhöz. A jelenlegi fogyasztási szokások szembesíthetők a fenntarthatóság kritériumaival a programon keresztül.

Ehhez felhasználjuk a nemzetközi tapasztalatokat, pl.: a német Fenntartható Fogyasztói Kosár projektet. Ez egy mintaértékű projekt, amely vizsgálja az öko-címkézés hatását a fogyasztói, vásárlási szokásokra. Az kutatás eszközeivel mérhető a vásárlók környezeti tudatossága.

A mit vásárolunk kérdésére a fogyasztói kosár összeállításával válaszol, ami nem más, mint a termékeknek és szolgáltatásoknak egy oly módon meghatározott tömege, összetétele, amely kifejezi az emberek átlagos fogyasztási szükségletét, tehát mindent magában foglal, amire az embereknek egy rendes életvitelhez szükségük van. Persze, a sok százezer fajta termék egyedi megfigyelésére nincs mód a gyakorlatban (a címkézéstről nem is szólva), ezért a fogyasztói kosarat a termékek és szolgáltatások célszerűen megválasztott reprezentánsai tekinthetjük. Ezek a reprezentánsok a használati értéket meghatározó, a legfontosabb minőségi jellemzőkkel körülhatárolt, viszonylag nagy volumenű termék-, illetve szolgáltatásféleségek, és jókora arányt képviselnek, jól jellemzik az adott termékcsoport fogyasztását. A vásárlói tudatosságot jellemző öko-címkével ellátott termékek mértéke egy adott vásárlói kosárban a környezeti tudatosság fokmérőjévé válhat. A hazai fenntartható fogyasztói kosár program jelenlegi megvalósításának előkészítése a www.ok.gov.hu ill. a www.sulinet.hu honlapokon olvashatóak.

Célcsoport. fogyasztók

Potenciális partnerek: civilek, termelők, kormányzat

Potenciális finanszírozási források: üzleti szektor, Kormányzat, Német-magyar bilaterális együttműködés, EU-s pályázatok

Javasolt ütemterv; 2007-folyamatos

6.2.2 A reklámok hatásának vizsgálata

A projekt a fenntartható fogyasztást segítő eszközökhöz és ösztönzőkhöz kapcsolódik

Reklám és gazdasági mutatók kérdése összekapcsolódik a projektben. Mi befolyásolja a fogyasztást? Milyen hatása van a reklámnak?

Gazdasági mutatók: jóléti mutatók alkalmazása, valódi mutatók „reklámozása” lenne a cél.

A projekten belül cél a Magyar Reklámetikai Kódex (1997) alkalmazása, elveinek a gyakorlatban történő megvalósítása.

A projekt a média, a fogyasztók és a fenntarthatóság kapcsolatrendszerét erősítheti.

Célcsoport: média, fogyasztók

Potenciális partnerek: Akadémia, média, civilek

Potenciális finanszírozási források: média, termelők, Kormányzat

Javasolt ütemterv; 2007-2009 (folyamatos is lehet 2015-ig)

A fenntartható termelést és fenntartható fogyasztást egyaránt elősegítő cselekvési területek, projektek

6.2.3 Kereskedelmi üzlethálózatok zöldítése - biotermékek, hulladékkezelés

Kapcsolódik a fenntartható termékekkel és szolgáltatásokkal kapcsolatos célokhoz.

A projekt vizsgálja a kereskedelem és a fogyasztói magatartás kapcsolatát, a kereskedelmi formák hatását.

- szükséges a különböző társadalmi csoportok partnersége az eredményes működéshez,
- a közvélemény informálása, a figyelemfelkeltés és az oktatás csak az alternatív fogyasztási lehetőségek infrastruktúrájának egy időben történő kiépítésével lehet hatásos,
- kiemelt a kereskedelem szerepe a fenntartható fogyasztói magatartásforma elterjesztésében,
- fontos szerepe van a médiának, az oktatóknak és a fogyasztói csoportoknak.

A REC Magyar Iroda koordinálásával megvalósult egy kísérleti mintaprojekt (várható a projekt folytatása), amely a kereskedelemmel való együttműködésre alapul. A kísérleti projekt szempontjai a következők voltak:

- egy megfelelően kiválasztott kereskedelmi lánc üzletének vizsgálata fenntarthatósági szempontból (hulladéktermelés, energia fogyasztás, mobilitás-igény, környezetbarát választás lehetősége, információszolgáltatás a vásárlók számára),
- konkrét javaslatok kidolgozása az adott kereskedelmi lánc fenntartható működésének javítására (ahol szükséges):
környezetbarát csomagolás, hulladék hasznosítás;
környezetbarát, illetve biotermékek árusítása; helyi vásárlást ösztönző eszközök célzott alkalmazása ezekre a termékekre;
egészségügyi, környezetvédelmi információk kihelyezése;
törzsvásárlói zöld pontok környezetbarát termékek vásárlásáért stb,
- az mintaprojekt eredményeinek értékelése, javaslatok megfogalmazása a teljes üzlethálózatra, illetve más kereskedelmi létesítményekre.

A kísérleti projekt eredményei, javaslatok az „Üzlethálózatok zöldítésére”:

A mintaprojekt tapasztalatai szerint a következő témákban lenne szükséges további programok kidolgozására az üzlethálózatok zöldítése céljából:

1. Az egészséges életmódhoz szükséges termékek árusítása, tájékoztatás, szemléletformálás.
2. Fogyasztói tájékoztatás, címkézés, terméklisták.
3. A helyi, regionális, magyar termékek árusítása, beszállítók kiválasztása.
4. Fontos környezetvédelmi és szociális szempontok az üzlethálózatok működtetése során.
5. A társadalmi felelősségvállalás lehetőségei

Célcsoport: kereskedelem

Potenciális partnerek: kereskedelem, civilek

Potenciális finanszírozási források: Kormányzat, termelők, kereskedelem

Javasolt ütemterv: (2006-) 2007-2009

A REC Magyar Irodája vállalja a mintaprojekt kiterjesztését különböző kereskedelmi hálózatok ill. az üzlethálózatokkal, címkézéssel foglalkozó civil szervezetek részvételével.

A fenntartható termelést elősegítő cselekvési területek, projektek

6.2.4 Kutatás - alternatív gazdasági mutatók kidolgozása

A projekt a fenntartható termelést segítő eszközökhöz és ösztönzőkhöz kapcsolódik.

A fenntartható termelési eljárások és fogyasztási szokások egyes céljainak megvalósítása indikátorok, mutatók segítségével mérhető. Ezek kidolgozása a keretprogram véglegesítése során kezdődhet meg.

Az alternatív mutatók kifejlesztése nemzetközi szinten az 1970-es években kezdődött el, azon a felismerésen alapult, hogy a GDP csak korlátozottan alkalmas a jólét mérésére. Egyes alternatív indikátorok – Index of Sustainable Economic Welfare (ISEW), Genuine Progress Indicator (GPI) – a GDP-t veszik alapul, de korrekciókat tesznek, míg mások teljesen új számbavételi eljárásokon alapulnak. Az új típusú makro-mutatók magyarországi alkalmazásának vizsgálata az Európai Unió, a tagországok gyakorlatának elemzése és tágabb nemzetközi kitekintés alapján történhet. A megfelelő indikátor(ok) kiválasztása, adaptálása során figyelembe kell venni a projekt célját és a szükséges adatok elérhetőségét. A kutatás eredményeként a termelés volumenének alakulása mellett a termelés fenntarthatóságának makro szintű alakulása is jobban nyomon követhetővé és kommunikálhatóvá válik.

Célcsoport: Kormányzat, minden társadalmi szereplő

Potenciális partnerek: Akadémia, társadalmi szereplők

Potenciális finanszírozási források: Kormányzat, EU-s pályázatok

Javasolt ütemterv; 2007-2009, felülv: 2014

6.2.5 Öko-hatékonyság információs „clearinghouse”

A projekt kapcsolódik a fenntartható termelést és fogyasztást elősegítő eszközökhöz. A projekt célja szektoronként benchmarking információk biztosítása a gazdasági szereplők részére a víz-, és energiafogyasztás, illetve a hulladékképződés területein (számos elérhető példa van az Egyesült Királyságban, Ausztráliában, az Egyesült Államokban, Dániában, Hollandiában, stb.).

A legjobb lehetőségek eléréséhez hasznos információk bemutatása:

- Jó „háztartás” információk

- Technológia információk
- Finanszírozási információk
- Tervezési segédeszközök
- Menedzsment eszközök
- Esettanulmányok
-

Célcsoport: termelők

Potenciális partnerek: Akadémia, tanácsadók

Potenciális finanszírozási források: technológia termelők

Javasolt ütemterv: 2006- folyamatos

6.2.6 Termékpanelek kialakítása

A projekt kapcsolódik a fenntartható termelést és fogyasztást elősegítő eszközökhöz

A termékpanelek koncepcióját Dániában vezették be az ottani IPP megvalósítás keretében¹. A termékpanel egy specifikus termékcsoport (pl. textil, elektronikai, élelmiszeripari cikkek) értékláncában megtalálható szereplőkből áll fel. Célja konkrét kezdeményezések létrehozása és projektek javaslása, amelyekkel a „zöld” termékek piaci részesedése növelhető. A panelekbe a legjobb gyakorlatokat alkalmazó cégeket és „lelkes magánszemélyeket” is meghívtak.

A megközelítés Dániában sikeresnek bizonyult. A sikertényezők a következők voltak:

- Jó tudásalap a kezdetektől
- A panelek nagy részben a legjobb gyakorlatokat alkalmazó cégekből állnak és a résztvevők közvetlen döntéshozói lehetőséggel rendelkeznek.
- A panelrésztvevőknek jók a lehetőségeik a környezeti aspektusok versenyelőnyé alakítására
- A titkárságra és a kezdeti kezdeményezések részfinanszírozására volt elérhető támogatás (Danish EPA)

Célcsoport: termelők

---

¹ <http://www.mst.dk/indu/01030000.htm>

Potenciális partnerek: termelők, akadémia, fogyasztói szervezetek tanácsadók

Potenciális finanszírozási források: üzleti szektor, kormányzat

Javasolt ütemterv; (2005-)2007-

6.3. Hosszú távon megvalósítandó projektek (2008-2015)

A fenntartható fogyasztást elősegítő cselekvési területek, projektek

6.3.1 Az állami költségvetés zöldítése, közbeszerzés reformja

Kapcsolódik a fenntartható fogyasztást segítő eszközökhöz és ösztönzőkhöz.

A fenntartható termelési eljárások és fogyasztási szokások előmozdítására a kormányzati szervezetek felelősséget kell vállalniuk és példamutatóan vezető szerepet kell betölteniük beszerzéseik során a környezetbarát – „zöld” – termékek előnyben részesítésével. Ha beszerzéseik során a hatóságok jelentős része a „zöld” termékeket részesítené előnyben, igen jelentős hatással lehetnének a környezetbarát termékek piacára, azáltal, hogy a termelőket a környezetkímélőbb termékek előállítására ösztönözik.

Zöld közbeszerzésen kívül a gazdasági ösztönzők szélesebb körű használata, káros támogatások megszüntetése is a célok között szerepel.

Javaslatok a keretprogramhoz:

- A közbeszerzés jelenlegi helyzetének (törvényi előírások) vizsgálata civil szervezetek részvételével
- A közbeszerzés környezetbarát átalakítási lehetőségeinek felmérése
- A fenntarthatóság elveinek érvényesítése a közbeszerzés során.

Célcsoport: Költségvetési fogyasztók

Potenciális partnerek: Kormányzat, társadalmi csoportok

Potenciális finanszírozási források: Kormányzat, EU-s pályázatok

Javasolt ütemterv; (2006-) 2008-2015

A fenntartható termelést elősegítő cselekvési területek, projektek

6.3.2 Fenntartható innovációk inkubátorhálózata

A projekt kapcsolódik a fenntartható termelési eljárást segítő eszközökhöz.

Az inkubátorhálózat célja, hogy megerősítse és gazdaságilag fenntarthatóvá tegye az innováció alapú kis és középvállalkozásokat. Az inkubátorok a vezető magyar egyetemekkel együttműködésén, részben azok kutatásain alapuló spinn-off-ra épülnek. Egyik elemeként a kutató és felsőoktatási intézményekben erősítik a vállalkozói szellemet, így érve el, hogy az innovációk piacra kerüljenek, ezzel elősegítve a fenntartható megoldások piacra kerülését és a tudásalapú gazdaság megerősítését.

Hasonló igen sikeres kezdeményezés Walesben az ún. Technium hálózat

Fontos, hogy a projekt összhangban legyen az új innovációs törvénnyel és céljainak megfeleljen.

6.4 Folyamatos fejlesztést igénylő projektek

6.4.1 A fenntartható termelést segítő eszközök és ösztönzők kidolgozása és elterjesztése: Életciklus elemzés, környezettudatos terméktervezés, ökohatékonyság növelése

6.4.1.1 Az életciklus-elemzés a termékekkel, szolgáltatásokkal vagy folyamatokkal kapcsolatos környezeti terhelések értékelésének módszertana. Alapelve, hogy a környezeti hatásokat nem csak egyetlen fázisban – például a termelés vagy a fogyasztás során –, hanem a ”bölcsőtől a sírig”, azaz a termékek és szolgáltatások összes életszakaszában figyelembe kell venni.

Javaslatok a hazai keretprogramhoz:

- Az életciklus-elemzés alkalmazási lehetőségeinek feltárása különböző termelői és fogyasztói csoportok részvételével
- Az életciklus szemlélet elterjesztése a hazai vállalati, termelői szférában
- Információs szolgáltatás az életciklus-elemzés előnyeiről
- Az életciklus-elemzés alkalmazásának támogatása (kormányzati, pályázati)
- Csatlakozás a nemzetközi adatbázisokhoz

A fenti öt szempont figyelembevételével célszerű lenne egy Életciklus elemzés-szemlélet kézikönyv kidolgozása, amely interneten keresztül bárki számára hozzáférhető lenne.

Célcsoport: termelők és fogyasztók

Potenciális partnerek: Akadémia, befektetők, civil szervezetek

Potenciális finanszírozási források: hazai és EU-s pályázatok

Javasolt ütemterv: 2006-2008-2015)

6.4.1.2. A környezettudatos terméktervezés fogalma nem csak a termékek, hanem a szolgáltatások környezeti szempontokat is mérlegelő tervezését is jelenti. Az öko-design tehát nem csupán a termelő vállalatoknál alkalmazható, hanem bármely szolgáltató szervezetnél is.

A hagyományos terméktervezéssel ellentétben az öko-design egy tágabb, a környezeti elemeket és hatásokat (toxicitás, lebomlási sebesség, újrahasznosíthatóság) is tekintetbe vevő terméktervezési folyamat. A folyamat során a tervezők nem csak a klasszikus termelési és használati élet-ciklusokat veszik figyelembe, hanem a termék (vagy szolgáltatás) előállításához szükséges nyersanyagok kitermelésének, feldolgozásának, az előállítási helyre történő elszállításának, valamint a termék használati életfázisának, vagyis a hasznos élettartam lejárta utáni életciklusát is.

Javaslatok a keretprogramhoz:

- Környezettudatos terméktervezési irányelvek kidolgozása.
- A már meglévő irányelvek és kezdeményezések közti kommunikáció koordinálása
- Az információk és irányelvek eljuttatása az ipar szereplőjéhez.

A környezettudatos terméktervezés irányelveinek és jelenlegi gyakorlatának elterjesztésére célszerű lenne egy nemzetközi, az EU országok tapasztalataira épülő, bárki számára hozzáférhető kézikönyvet kidolgozni.

Célcsoport: termelők

Potenciális partnerek: Akadémia, tanácsadók, vállalkozók

Potenciális finanszírozási források: technológiai termelők

Javasolt ütemterv: (2006-)2008-2015(folyamatos)

6.4.1.3. A tisztább termelés és az **öko-hatékonyság** a megelőző jellegű környezetvédelem irányzatai.

Az öko-hatékonyság koncepcióját eredetileg a vállalati szféra alkotta meg a termékek és szolgáltatások alacsonyabb nyersanyag-felhasználással és káros kibocsátással történő előállításának jelölésére. Az öko-hatékonyságot a vállalatok versenyképesebbé tétele egyik stratégiai eszközenek tekintik, mellyel a környezetvédelem iránti elkötelezettség is megszilárdul.

Javaslatok a keretprogramhoz:

- A tisztább termelésre és általában a megelőzésre vonatkozó információk, gyakorlat eljuttatása a vállalatokhoz, termelőkhez
- A már működő tisztább termelési intézményrendszer fenntartása, támogatása és kibővítése
- "Benchmarking" adatbázis létrehozása a vállalati szféra számára
- A megelőzés elvének népszerűsítése a termelő és a fogyasztó szférában

Egy tájékoztató jellegű internetes portál tudná a fenti szempontokat kielégítő információt szolgáltatni a termelői és a fogyasztói szféra számára.

Célcsoport: termelők

Potenciális partnerek: Akadémia, tanácsadók, vállalkozók

Potenciális finanszírozási források: technológiai termelők

6.4. 1.4. Környezetközpontú irányítási rendszerek alkalmazása

Az elmúlt években egyre gyakrabban alkalmazzák a vállalati környezetvédelemben a környezeti irányítási rendszereket. Ilyen rendszereket a vállalatok is kifejleszhetnek saját használatra, de gyakoribb a nemzetközi szervezetek irányelvei alapján felépített, szabványosított rendszerek alkalmazása, melyek a környezeti irányítás átláthatóságát biztosítják. Ilyen környezeti irányítási rendszereket definiált a Nemzetközi Szabványügyi Szervezet (International Standard Organisation) és az Európai Unió, melyek az ISO14000-es szabványsorozat, illetve EMAS (Eco Management and Audit Scheme) néven kerültek be a köztudatba.

A környezeti irányítási rendszerek közös jellemzője, hogy a vállalatok teljes környezetvédelmi tevékenységére kiterjednek, azokat egy rendszerbe foglalják. Elsődleges céljuk a vállalati környezetvédelmi tevékenység átláthatóságának biztosítása, de az egyes vállalatok más célokat is megvalósíthatnak a segítségükkel, mint például a környezeti tervezés és végrehajtás rendszerének megteremtését, az alkalmazottak bevonását a környezetvédelmi tevékenységekbe, a környezeti kommunikációt szolgáló rendszer megteremtését és általában a működés környezetvédelmi szempontú szabályozását, stb.

A szabványosított rendszerek előnye, hogy azokat arra szakosodott szervezetek tanúsíthatják. A tanúsítás célja, hogy a vállalatok az érdekelt felek számára is egyértelműen be tudják bizonyítani, hogy környezeti irányítási rendszerük megfelel az érintett szabványoknak.

Javaslatok a keretprogramhoz:

- A KIR bevezetésének támogatása a vállalati szférában;
- A szigorúbb feltételeket meghatározó EMAS előnyben részesítése a csatlakozást követően;
- A kis- és közepes méretű vállalkozások igényeinek felmérése, speciális eszközök kidolgozása, környezeti irányítási gyakorlatuk támogatása

Célcsoport: termelők

Potenciális partnerek: Akadémia, tanácsadók, vállalkozók

Potenciális finanszírozási források: technológiai termelők

Javasolt ütemterv: (2006-)2008-2015

6.4.1.5 Környezeti számvitel és környezeti/fenntarthatósági jelentések

Nemzetközi szinten már találhatunk példákat a környezeti számvitel nemzeti vagy vállalati szintű alkalmazására. A környezeti vezetői számvitel vállalati szintű bevezetésére már Magyarországon is találhatunk példákat. Már hazai vállalatok is jelentettek meg fenntarthatósági jelentéseket melyek gazdasági oldalának bemutatásához nélkülözhetetlen a környezeti költségek figyelembe vétele.

Javaslatok a keretprogramhoz:

- A környezeti számvitel megismertetése az érintett felekkel. Konferenciák, tréningek szervezése a témában.
- Szakemberképzés, kapacitásbővítés.
- Hazai esettanulmányok készítése, majd azok népszerűsítése.

A projekt a hazai egyetemeken létező, a témához kapcsolódó modulokat tudná szintetizálni, s a hazai esettanulmányokkal kiegészítve továbbképzésekhez lenne alkalmazható.

Célcsoport: termelők

Potenciális partnerek: Akadémia, tanácsadók, vállalkozók

Potenciális finanszírozási források: technológiai termelők

Javasolt ütemterv: (2006-)2008-2015

6.4.2 A fenntartható fogyasztást segítő eszközök kidolgozása és hatékony elterjesztése: környezetbarát védjegy, környezeti termék-nyilatkozat

6.4.2.1. A környezetbarát védjegyek alkalmazása a termékek és szolgáltatások környezetvédelmi célú megkülönböztetésének gyakorlati módszere, amely egyre inkább terjed a fejlett országokban, és fontos szerepet tölt be az Európai Unióban is. A környezetbarát védjegyeket öko-címkéknek, környezetbarát termékjelzésnek is szokták nevezni.

Az öko-címkék létrehozásának elsődleges célja a fogyasztók megfelelő, könnyen érthető és elérhető információkkal való ellátása és a környezeti tudatosság erősítése. Ilyen módon a környezetbarát védjegyek nem csak a termelők környezeti teljesítményét javítják, hanem kitűnő eszközei a környezettudatos fogyasztás népszerűsítésének is.

A védjegyhasználó vállalatok számára az öko-címkék használata új piaci lehetőséget teremt, és eszközt nyújt a környezettudatos vásárlók eléréséhez.

Javaslatok a keretprogramhoz:

- Egy átfogó, fogyasztókat célzó kampány a magyar és Európai Unió öko-címkék népszerűsítésére.
- Szorosabb együttműködés az uniós öko-címke rendszerrel.
- Környezeti információs központok felállítása, illetve a meglévő központok számának növelése. Az irodák felállításában és működésében a civil szervezetek is fontos szerepet tölthetnek be, ahogy ez a Környezeti Tanácsadó Irodák hálózata (KÖTHÁLÓ) esetében már beigazolódott.
- Termék teszt-központok felállítása. Néhány tagállamban a termék teszt-központok a minőségi tulajdonságok mellett a termékek környezeti teljesítményét is figyelembe veszik a tesztek során.

Célcsoport: termelők, fogyasztók, kereskedelem

Potenciális partnerek: kereskedelem, civilek

Potenciális finanszírozási források: Kormányzat, termelők, kereskedelem

Javasolt ütemterv: (2006-) 2007-2009

6.4.2.2. A környezeti termék-nyilatkozatok (environmental product declaration, EPD)

legfőbb célja a termékek és szolgáltatások környezeti teljesítményével kapcsolatos minősített, összehasonlítható és számszerűsített információk nyújtása azok teljes életciklusára vonatkozóan. Az EPD így az életciklus-elemzések eredményei kommunikálásának egyik módja. Míg az öko-címkék főleg a fogyasztók tájékoztatására szolgálnak, a környezeti termék deklarációk részletesebb információ révén főleg a professzionális beszerzők számára készülnek.

Egy EU-szintű környezeti termék deklarációs rendszer felállítása nagy segítséget nyújthatna a vállalatok és a tagállamok kormányzatai számára is.

Javaslatok a keretprogramhoz:

- A deklarációknak az ISO által definiált III-as típusú címkézési programba kell ágyazódniuk, melyet bármely szervezet (pl. kormányzati, ipari, vagy magán) létrehozhat és működtethet.
- A minimális követelmények, a kritérium-rendszer, valamint a külső kommunikáció formájának kidolgozása egy ipari szektor vagy más független testület által.
- A programnak figyelembe kell vennie az érintett felek észrevételeit és nyitott konzultációs folyamatra kell épülnie.
- A programnak és a deklarációknak meg kell felelniük az ISO 14020-as szabványnak.

Célcsoport: termelők

Potenciális partnerek: Akadémia, tanácsadók, vállalkozók

Potenciális finanszírozási források: technológiai termelők

Javasolt ütemterv: (2006-) 2008-2015

6.4.3 A fenntartható termelési eljárásokat és fogyasztási szokásokat befolyásoló, elősegítő környezetpolitikai eszközökhöz kapcsolható cselekvési területek, projektek kidolgozása.

6.4.3.1. Integrált termékpolitikák (Integrated Product Policies, IPP)

Az Integrált termékpolitika (Integrated Product Policy, IPP) az Európai Unió kezdeményezése, melynek célja általános környezetvédelmi termékpolitika létrehozása az Unió országai számára. Ennél konkrétabbak azok a környezetvédelmi termékpolitikák, amelyek már nemzeti szintű környezetvédelmi termékpolitikákat jelentenek az Unión belül, illetve azon kívül is

Javaslatok a keretprogramhoz:

- Az Európai Unió integrált termékpolitikáinak kutatása, a tapasztalatok levonása
- Az integrált termékpolitika hazai alkalmazásának előkészítése
- Az integrált termékpolitika megismertetése a vállalati szférával

Célcsoport: termelők

Potenciális partnerek: Akadémia, tanácsadók, vállalkozók

Potenciális finanszírozási források: technológiai termelők

Javasolt ütemterv: (2006-)2008-2015

6.4.3.2. A környezeti szempontból hátrányos támogatások megszüntetése

A fenntartható termelési eljárások és fogyasztási szokások egyik legfontosabb akadály a környezeti szempontból káros támogatások, árrendszerek működtetése, melyek a pazarló energia- és nyersanyag-felhasználásra ösztönöznek. Egyre szélesebb körben terjed az a szemlélet, mely szerint ezek a támogatások nem kívánatosak és egyre több intézkedés születik ezek megszüntetésére (UN-ESC-CSD 7th 1999).

Javaslatok a keretprogramhoz:

1. Felül kell vizsgálni a hazai támogatások rendszerét.
2. Meg kell vizsgálni a természeti erőforrások árainak kialakulását befolyásoló tényezőket.
3. A természeti erőforrások árait, illetve a környezetkárosítás költségeit úgy kell meghatározni, hogy azok egyre inkább figyelembe vegyék az externális hatásokat.

Célcsoport: termelők, fogyasztók, kereskedelem

Potenciális partnerek: Akadémia, civilek

Potenciális finanszírozási források: Kormányzat, termelők, kereskedelem

Javasolt ütemterv: (2006-) 2007-2009

6.4.4 A keretprogram végrehajtásának nyomon követése, monitoring, értékelés

A projekt célja a keretprogram éves gyakoriságú értékelése, illetve javaslatok a annak felülvizsgálata.

További cél új projektötletek, javaslatok megvitatása, illetve javaslatok beillesztése a keretprogramba.

Célcsoport: minden érdekelt

Potenciális partnerek: Hálózat a Fenntartható Termelésért és Fogyasztásért partnerei

Potenciális finanszírozási források: Kormányzat (adminisztrációs költségek), EU-s pályázatok

Javasolt ütemterv: 2006 -folyamatos

6.5 A projektek összefoglaló megjelenítése

Projekt (link a rövid leíráshoz)	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Jövőkép kidolgozása											
Projektértékelés											
Információs portál											
Szemléletformálás, bemutatóterem, oktatás, nevelés, továbbképzés											
Fogyasztóvédelem, stratégia, fejlesztés											
Fenntartható fogyasztói kosár , ökocímkezés											
Reklámok hatásvizsgálata, kódex											

Kereskedelem zöldítése, kommunikáció, hulladékkezelés, ökotérképezés,											
Altern. gazd. mutatók											
Öko-hatékonyság-clearinghouse.											
Termékpanelek											
Állami kv. zöldítése											
Fennt. tech. inkubátorok											
Hosszú távú fenntartható termelést segítő eszközök: Életciklus elemzés Környezettud. Termékterv. Ökohatékonyság, Körny. központú vall. irány. rendszer Környezeti számvitel											
Hosszú távú fenntartható fogyasztást segítő eszközök: Védjegyek Terméknyilatkozat											
Környezetpolitikai eszközök IPP Hátrányos támogatások											
Keretprogram monitoring											
A keretprogram teljes végrehajtásának folyamatos értékelése											

Az akcióprogramok végleges időbeli ütemezése a résztvevő potenciális partnerek bevonásával történik. Az akcióprogramok finanszírozása hazai és nemzetközi, EU pályázati forrásokból

történhet, amely ugyancsak a résztvevők köre hivatott megvitatni és kidolgozni. Az NFT-II. megvalósítása során várhatóan erre lehetőség lesz. A projektek megvalósításához a jogi szabályozás áttekintése is szükséges, amelyet a HFTF hálózat tagjai vállaltak.

7. Hivatkozások

Aizen, 2002: Attitudes, personality and behaviors, Mylton Keynes, UK, Open University Press (<http://www-people.umass.edu/aizen/publications>)

Inventory, EC, 2004: Sustainable Consumption and Production: Inventory of Relevant Policies, Activities and Instruments at the European Community level. Brussels

Faragó T. (szerk.), 2002: Nemzetközi együttműködés a fenntartható fejlődés jegyében és az Európai Unió Fenntartható Fejlődési Stratégiája. Fenntartható Fejlődés Bizottság, Budapest

Faragó T. (szerk.), 2002: Világtalálkozó a fenntartható fejlődésről: A találkozó programja, résztvevői, dokumentumai és értékelése, Fenntartható Fejlődés Bizottság, Budapest

Fenntartható Fejlődés Magyar Stratégiája, Fenntartható termelési eljárások és fogyasztási szokások – részstratégia, javaslat, www.nfh.hu

Fenntartható termelési eljárások és fogyasztási szokások – Tízéves Keretprogram. Regionális Környezetvédelmi Központ, Magyar Iroda, Szentendre, www.rec.hu/hftf

Hálózat a Fenntartható Termelésért és Fogyasztásért (HFTF), Regionális Környezetvédelmi Központ, Magyar Iroda: www.rec.hu/hftf

International Expert Meeting on the 10 Year Framework Programmes for SCP, (2003), Marrakech

Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium, Nemzeti Környezetvédelmi Program 2003-2008, (NKP-II), (2004), Regionális Környezetvédelmi Központ, Budapest

Nemzeti Fejlesztési Terv, (NFT) 2004-2006, www.nfh.hu

TTK (Tisztább Termelés Központja), 2003: A fenntartható termelési eljárások és fogyasztási szokások: koncepció javaslat, Budapest, [/www.rec.hu/hftf/](http://www.rec.hu/hftf/)

OECD, 2002: Towards Sustainable Household Consumption? Trends and Policies in OECD countries, Paris

UNESCO (2004): UN Decade of Education for Sustainable Development, 2005-2014

WSSD (World Summit on Sustainable Development), 2002: Johannesburg